

UOT 343.241

DOI: <https://doi.org/10.62130/LHJD5626>**Elnur NƏCƏFOV**

Azərbaycan Respublikası DİN-in
Polis Akademiyasının "Cinayət hüququ"
kafedrasının müəllimi, polis baş leytenantı
e-mail: najafow1313@gmail.com

MƏHKUMLAR VƏ BAŞQA ŞƏXSLƏR TƏRƏFİNDƏN YENİ CİNAYƏTİN TÖRƏDİLMƏSİNİN QARŞISINI ALMAQ MÜMKÜNDÜRMÜ?

XÜLASƏ

Cəzanın məqsədlərinə çatmaq üçün bir sıra proseslərin qaydasına salınması, cəzanın çəkildiyi müddətdə şəxslərə qarşı xüsusi yanaşma və tərbiyə işləri ilə bərabər hansısa bacarıqların və peşənin aşılınması, həmçinin cəzacəkmə müəssisəsindən azad olunduqdan sonra keçmiş məhkumlarla işin formal deyil, real aparılması və onlara həyata tutunmaları üçün dövlətin maddi dəstəyinin olması yenidən onların cinayət törətməsinin qarşısını almağa kömək edəcəkdir. Həmçinin cinayət törədən şəxslərə müəyyən müddətə azadlıqdan məhrumetmə cəzaları təyin edilərkən onların cəzalarını çəkəcəyi cəzacəkmə müəssisəsinin növünün müəyyən edilməsi prosesində cinayətin kateqoriyası və ağırlıq dərəcəsi ilə bərabər, həmin cinayəti törədən şəxsin şəxsiyyəti və digər şəxslər tərəfindən necə xarakterizə olunduğu, onun həyata baxışı, törətdiyi cinayətin motivi nəzərə alınaraq müəyyən edilərsə məhkumların məhkumluq həyatında kriminallaşmasının qarşısını ala bilər. İctimai siyasi tərəqqi, düşüncə tərzinin formalaşması, təhsil, təbliğat, sosial-iqtisadi vəziyyətin yaxşılaşdırılması, insanların rifah səviyyəsinin artırılması digər şəxslər tərəfindən yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısının alınmasında profilaktika kimi əvəzedilməzdir. Bundan əlavə cinayətə görə məhkum edilmiş şəxslərin, daha sonra yaşadıkları peşmanlıq hissəsinin və onların cinayət törətməsinin ailələrində, cinayətdən ziyan görmüş şəxslərin yaxınlarına, ətrafındakı insanlara mənfi təsirini əks etdirən genişçaplı filmlərin və proqramların hazırlanması, sosial medianın gücündən bu istiqamətdə istifadə olunması da, insanların cinayət törətməyə görə yaranan mənfi fəsadları təsəvvür etməsinə kömək edə və cinayətdən çəkindirə bilər.

Açar sözlər: zərərcəkmiş, cinayət, cəza, hüquq, dövlət

*Əgər insan bir həbsxananın dəhşətinə
qalib gələ bilirsə, hərşeyə dözə bilər
F.Dostoyevski*

Digər tənbeh növlərindən fərqli olaraq cinayətin törədilməsi ilə əlaqədar cəzaları yalnız məhkəmələr tərəfindən verilə bilər. Cinayət Məcəlləsinin 41.2-ci maddəsində cəzanın məqsədləri bu cür qeyd edilmişdir: sosial ədalətin bərpası, məhkumun islah edilməsi və həm məhkumlar, həm də başqa şəxslər tərəfindən yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısını almaq. Praktiki olaraq bu məqsədlərə ən azından əlli faiz nail olunmursa, deməli faktiki olaraq verilən cəza for-

mal xarakter daşımış cəzanın fəlsəfəsi baxımından öz məqsədinə çatmamışdır. Birmənalı şəkildə fikir demək təbii ki, mümkün deyil. Lakin son dövrlərin statistik göstəriciləri deməyə əsas verir ki, Azərbaycan kimi ərəzi və əhali baxımından o qədər də böyük olmayan və adətən cəmiyyətin alışqın olmadığı şəxsiyyətin həyat və sağlamlığı əleyhinə cinayətlərin artması narahatlıq doğurur. Statistik göstəricilərə görə respublikada cari 2023-cü ildə 177 qəsdən adam öldürmə cinayəti

törədilmişdir ki, bu da 2022-ci il ilə müqayisədə 6 cinayət faktının artığını göstərir. Bu cinayətlərdən 24-ü əvəllər cinayət törətmiş şəxslərdir. Qəsdən adam öldürmə cinayətlərini göstərməkdə məqsədimiz, insanın ən təbii hüququ olan yaşamaq hüququnun əlindən alınması ilə bağlı halların və onu törədən şəxslərdə bir sıra sosial və psixoloji dəyişikliklərin olmasının, texnologiyaların və məlumat əldə etmənin asanlaşdığı dövrdə bu cür məlumatların yayılması və cinayət törədən şəxslərin məsuliyyətə cəlb edilməsinin bildirilməsi, nəticə olaraq digər vətəndaşları cinayət törətməkdən çəkindirməyə nail olmur. Artıq bir çox müəlliflər tərəfindən cəzanın əsas məqsədinin nə olması dəfələrlə qeyd edilməsinə baxmayaraq bu cəzaların həyata keçirilmə proseslərində bir çox hallarda yeni fikirlərin olmaması və həmçinin insan hüquq və azadlıqlarının qorunması baxımından və Cinayət Məcəlləsinin 9-cu maddəsində qeyd olunduğu kimi humanizm prinsipi nöqtəyi-nəzərindən qeyri insani cəzalara yer verilməməsi bir çox hallarda, xüsusilə ağır cinayətlərin törədilməsini artırdığı və cəzanın bu baxımdan məqsədinə çatmadığının göstəricisidir. Müasir dövr cinayət hüququ təbii –ki, cəzaların tətbiqində insan hüquqlarının qorunmasını ön plana çəkir və bizim də mövqeyimiz birinci sinif sivil cəmiyyət olaraq bu istiqamətdədir, lakin praktiki olaraq yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısını almaq və minimum səviyyədə cinayətsiz cəmiyyəti formalaşdırmağın müxtəlif yolları da araşdırılmalıdır. Bu baxımdan cəzanın məqsədlərindən hesab edilən həm məhkumların, həm də başqa şəxslərin cinayət törətməsinin qarşısının alınması, cəzanın xüsusi və ümumi xəbərdar edici vəzifəsinin hansı dərəcədə uğurlu olduğunu və məhkumların cəza çəkmə müəssisəsindən azad olduqdan sonra cəmiyyətə qazandırılması, yeni cinayətləri törətməkdən çəkindirilməsi, eyni zamanda bütün insanların bu sahədə maarifləndirilməsi, müxtəlif sosial proqramlarla cəzanın yaratdığı mənfi fəsadların izah edilməsi araşdırmamızın əsas qayəsini təşkil edir.

Demək olar ki, hər bir cəmiyyətdə müxtəlif səbəblərdən cinayət törədən, həbsxanaya düşənlər az deyil. Bu insanlar cəzalarını çəkib azadlığa qayıtdıqdan sonra yaşamaq üçün uyğun bir işdə iş-

ləmək istəyirlər. Lakin bu şəxslərin “keçmiş məhkum” statusuna görə məşğulluq imkanları azalır və onlar sosial həyatdan təcrid olunaraq cəmiyyətdən sıxışdırılırlar.

Klassik cinayət hüququ doktrinasında cəzanın iki əsas məqsədi qeyd olunur: ümumi və xüsusi profilaktika. Cinayət, cəza, cinayət törədən insanların islah edilməsi kimi məsələlər qədim yunan filosoflarının araşdırma mövzusu olmuşdur. Bu mənada şəxsin islah edilməsi ilə bağlı ilk fikirlər məşhur yunan filosofu Platon tərəfindən olmuşdur. Platon cinayət törədən insanların təkmilləşdirilməsi lazım olduğunu bildiren ilk şəxsdir. Platonun fikrincə, edam sistemi insanı sağalda bilməsə belə, ən azı başqa insanlara kömək edir. Bu çərçivədə fərdlərin cəzalandırılması başqalarını və xüsusən də cəzalandırılan şəxsi cinayət törətməkdən çəkindirməlidir. Digər tərəfdən, hüquq sahəsindəki irəliləyişlərlə cəzanın təkbaşına bu məqsədə çatmaqda çətinlik çəkdiyini göstərir. Beynəlxalq səviyyədə aparılmış tədqiqatlar həbsxanadan çıxan məhkumların üçdə ikisinin yenidən cinayət törədərək, yenidən həbs olduğunu üzə çıxarır. Həmçinin keçmiş məhkumların ən əsas həyati ehtiyaclarından olan yemək, geyim, gəlir və sığınacaq, sosial dəstək kimi resurslara çıxışının olmaması, yaxud ailədən, cəmiyyətdən təcrid olunması, istər özəl, istərsə də dövlət qurumlarında iş tapa bilməməsi səbəbindən onlarda məyusluq, ümitsizlik və zehni depressiya yaranır, buna görə də yenidən cinayət törətməyə başlayırlar. Biz sadalanan bütün halları hamıya aid edə bilmərik. Məhbuslar psixoloji və ideoloji baxımdan müxtəlifdir. Xüsusilə ideoloji olaraq güclü təsirə məruz qalmış şəxslərin və kriminoloji baxımdan cinayət törətməyi özünə yaşam tərzinə kimi qəbul etmiş şəxslərin yenidən cinayət törətməsinin səbəbləri daha köklü və praqmatikdir. Məsələn, mütəmadi olaraq mülkiyyət əleyhinə cinayət törədən ailədə böyümüş və kiçik yaşlarından buna aludə olan şəxs üçün öz yaşamını cinayət törətməklə davam etmək daha cəlbədicidir. Nəzərə alsaq ki, oğurluq və soyğunçuluq cinayətlərində erkən kriminallaşma daha çoxdur və dələduzluq cinayətlərini törədənlərin peşəkarlığı yüksəkdir, bu səbəbdən onların islah edilmə ehtimalı da daha aşağıdır. Həmçinin terror, dini ektrimizm

və başqa ideoloji təsirin güclü olduğu cinayətlərə də bu halı şamil etmək olar. Məsələn, Amerikada məhkumların içərisində dəfələrlə daha ağır cinayət törədən, eyni zamanda terror və ideoloji hər hansı cinayətkar dəstənin üzvü olan məhkumların ümumiyyətlə cəzaçəkmə müəssisəsində olduğu müddətdə özünü günakar görməməsi və hətta cəza hüququnun düzgün qurulmadığını hesab edən məhkumları islah edilməsi mümkün olmayan şəxslər kateqoriyasına daxil edirlər. Bir sıra hallarda isə bəzi araşdırmaçılar mövcud cinayət qanunvericiliyi ilə bərabər, yəni humanist mövqedən yanaşan və hər bir halda məhkumların da hüquqlarını qoruyan hüquqdan əlavə, bu cür şəxslər üçün əlavə düşmənin cinayət qanunvericiliyinin olmasını və onların hüquqlarının, ümumiyyətlə tanınmaması fikrini müdafiə edirlər. Hətta bəzi ölkələrdə, xüsusilə ağır cinayətlərin qarşısının alınması üsulu kimi, yeni bir növ xüsusi həbsxanaların yaradılması və orada cəza çəkən məhkumlara qarşı xüsusi ciddi münasibət, hüquqlarının demək olar ki, tam məhdudlaşdırılması və həmin şəraitin açıq şəkildə xalqa nümayiş etdirilməsi hallarına da rast gəlinir. Məsələn, dünya üzrə cinayətkarlığın, xüsusilə qrup şəklində mütəşəkkil dəstələr tərəfindən törədilən cinayətlərin sayının çox olduğu El Salvadorunda prezident Bukele yeni və çox sərt qaydalar qəbul edərək, bu cür şəxslərin daha ağır şəraitdə saxlanılmasını və ümumiyyətlə, azadlıqdan məhrum etmə cəzalarını artırmaqla məhkumların sayının çoxluğuna görə Amerikanıda geridə qoyması, cinayətlərin statistikasına öz müsbət təsirini göstərmişdir. Müasir dövrün tələbləri və cəzanın fəlsəfəsi baxımından bu cür fikirləri təbii ki, qəbul etmirik. Professor İlham Rəhimov cəzaların sərt olmasının onların islahedici təsirə malik olması fikrinin artıq dünyada qəbul edilmədiyini, bununla belə müqayisə etibarilə, dövlətin bəzi hallarda sərt cəzalara müraciət edə biləcəyinin də qaçınılmaz olduğunu vurğulayır.

Bütün dünyada məhkumların islahı cəza çəkmə müəssisəsindən başlayır. Müxtəlif fərqliliklərin olmasına baxmayaraq, demək olar ki, hər yerdə məhbuslara müəyyən haqlar verilmiş, onların islah edilməsi üçün tədbirlər görülmüşdür. Azərbaycan Respublikası Cəzaların İcrası Məcəlləsinin 8-ci maddəsinə əsasən məhkumların islah

edilməsi dedikdə - onlarda qanuna itaətin həvəsləndirilməsi, insana, cəmiyyətə, əməyə, birgəyəşayış qayda və ənənələrinə hörmət və ehtiramın formalaşdırılması başa düşülür. Almaniya Konstitusiyası Məhkəməsi sosial reintegrasiyanı məhkumun yenidən cəmiyyətin bir hissəsinə çevrilməsi kimi müəyyən edir. Məhkumların islah edilməsi üçün əsas vasitələr isə cəzanın icrasının və çəkilməsinin müəyyən edilmiş qaydası, tərbiyə işi, ictimai faydalı əmək, ümumi təhsil, peşə təhsili və peşə hazırlığı, ictimai təsir hesab edilir. Bir çox hallarda məhkum cəza çəkdiyi müddətdə qoyulan qaydalara əməl etməklə, xüsusilə peşə bacarıqlarına yiyələnməsi gələcəkdə cəmiyyətə adaptasiya olunmasını asanlaşdıran tədbirlərdən hesab edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, azadlıqdan məhrum etmə cəzası Cinayət Məcəlləsinin 58-ci maddəsinə görə daha ciddi cəza növü az ciddi cəza öz məqsədlərini təmin edə bilmədikdə verilir. Cənab Prezidentin penitensiar sahədə fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi, cəza siyasətinin humanistləşdirilməsi və cəmiyyətdən təcrid etmə ilə əlaqədar olmayan alternativ cəza və prosessual məcburiyyət tədbirlərinin tətbiqinin genişləndirilməsi barədə Sərəncamı bu sahəyə öz töhfəsini vermiş və cəzalandırma sistemi inkişaf etmişdir. Bununla belə bəzi hallarda məhbusların cəza çəkmə müəssisəsindən azad olduqdan sonra əlavə olaraq üzərində məhkumluğun ödənilməsi üçün gözləməli olduğu müddət də var. Cinayət Məcəlləsinin 83-cü maddəsinə görə, məsələn hər hansı ağır cinayətə görə cəza çəkib bitirən şəxsin hələ üzərində 6 illik məhkumluq müddəti qalır və həmin müddətdə heç kəsə sırr deyil ki, bu şəxslərin işlə bağlı bir çox problemləri yaranır. İşəgötürən öz işçilərini seçmək hüququndan istifadə edərək təbii ki, bu cür şəxslərin öz müəssisələrində işləməsini istəmir. Nəticə olaraq, azadlığa çıxan məhkumun iqtisadi problemləri yaranmış olur. Bir çox hallarda isə yenidən cinayət törətməyə yönələ bilirlər.

Digər bir hal cəzaların çəkilməsi prosesində cəza çəkilən müəssisənin roludur. Cinayət Məcəlləsinin 56-cı maddəsi azadlıqdan məhrum etmə cəzasına məhkum olunmuş şəxslər üçün cəzaçəkmə müəssisəsinin növünün müəyyən edilməsi qaydasını müəyyən edir. Məhkumlar törədilən cinayətin kateqoriyasından asılı olaraq məntəqə,

ümumi, xüsusi və ciddi rejimli cəzaçəkmə müəssisələrində yerləşdirilirlər. Məsələn ehtiyatsızlıqdan törədilmiş cinayətə görə 5 ildən artıq olmayan müddətə azadlıqdan məhrum edilən şəxslər məntəqə tipli CÇM-də, ilk dəfə ağır cinayət törədən şəxslər isə ümumi rejimli CÇM-də yerləşdirilir. Nəzərə alsaq ki, cəzaçəkmə müəssisəsinin növünün və rejimin, oradakı şəraitin, digər cinayət törədən şəxslərin təsiri böyükdür. Məsələn cəmiyyətdə və ailədə müsbət xarakterizə edilən hər hansı şəxs, ictimai faydalı əməklə məşğul olsa da və heç vaxt nəinki cinayət, heç bir hüquqpozma törətmədiyi halda, cəmiyyətdə qəbul olunmuş əxlaq normalarına zidd həyat tərzi keçirdiyi üçün həyat yoldaşını qətlə yetirərsə, daha ağırtipli cəzaçəkmə müəssisəsinə göndəriləcək. Nəticə olaraq, oradakı rejimin, digər şəxslərin, həmin insanı olduğundan fərqli insana dəyişmə ehtimalı yüksək olacaq. Halbuki cəzaçəkmə müəssisəsinin növünü müəyyən edərək cinayətlərin kateqoriyası ilə bərabər cinayət törədən şəxsin şəxsiyyətinin və törədilən cinayətin xarakterinin nəzərə alınması, cəza çəkən şəxslərin kriminallaşmasının qarşısını almağa faydalı olacaqdır.

Azad edilənlərin reabilitasiyası əbədi problemdir və bütün ölkələrdə var. Azərbaycanda bir şəxsin təkrar cinayət törətmə faizi 8-10 faiz arasında dəyişir. Əgər reabilitasiya ilə bağlı atılan addımlar effektiv olsa, yaxın illərdə bu statistikada azalma mütləq görünməlidir. Bu problemin həlli konkret olaraq dövlətin sosial, iqtisadi imkanlarından asılıdır. Reabilitasiyanın mənası cinayət törədən şəxsin yenidən cəmiyyətin bərabər hüquqlu üzvünə çevrilməsi, normal həyata qayıtmasıdır. Bu, mümkündürmü? Müəyyən dərəcədə – hə, amma geniş mənada çətin. Çünki ciddi nəticələr əldə etmək üçün şərait kökündən dəyişməlidir. Keçmiş məhkumların reabilitasiyası, məşğulluğu üçün kompleks tədbirlər görülməli, bu işlərə ciddi vəsaitlər xərclənməlidir.

Bundan başqa, cəzaçəkmə müəssisələrində məhbuzlarla birbaşa işləyən xüsusi xidmət yaradılmalıdır. Məhbuzlarla psixoloqlar, sosioloqlar, pedaqoqlar işləməlidir. Həmin xidmətdə hüquqşünaslar çalışmalıdır, keçmiş hakimlərdən bu məsələdə istifadə olunmalıdır. Belə bir xidmət yaradılsa, cəzaçəkmə müəssisələrindəki mühit yaxşı-

laşdırılar və eyni zamanda təkrar cinayətlərin statistikasını azalmış olar.

Hüquqşünas alim İlham Rəhimov verdiyi müsahibədə qeyd etmişdir ki, məsələn, tikinti biznesi ilə məşğul olan bir şirkətlə müqavilə bağlana, cəzaçəkmə müəssisələrindəki məhkumlardan şirkətdə fəhlə kimi istifadə edilə bilər. Təbii, burada nəzarət funksiyası ədliyyə orqanlarının üzərinə düşür. İşləyəcək şəxslərin seçilməsini, onlara tam nəzarət edilməsini bu struktur həyata keçirməlidir. Görülən işin qarşılığında isə şirkət ədliyyə orqanlarına vəsait ödəyər. Ədliyyə orqanı öz sırasında məhkumlara müəyyən vəsait ayırır. Beləliklə, dövlət ciddi bir yükəndən qurtularaq bir neçə aspektdən xeyir əldə edə bilər. Üstəlik, əmək fəaliyyəti dönməndə seçilən nümunəvi fəhlələr cəzalarının bəlli bir müddətini çəkdikdən sonra şərti azadlığa çıxmaq üçün müsbət xarakteristika əldə etmiş olurlar. Bəlli olduğu kimi, qanunvericilik cəzanın 2/3 hissəsi çəkildikdən sonra şərti azadlığı mümkün sayır. Probasiya üzrə yaradılan xidmət həmin müəssisədə işləyən, cəzasını tamamlayan məhkumlarla da bağlı şirkətlə danışıqlar apara bilər. Düşünürəm, bu yol keçmiş məhkumların reabilitasiyası üçün çox yüksək effekt yaradar. Müxtəlif yanaşmalar olarsa da, əməklə islah hələ də ən uğurlu variant sayılır. Ancaq bu gün faktiki olaraq məhkumların əməyi təşkil olunmur. Sovetlər Birliyi dönməndə də məhkumların cəmi 30-35 faizi əməyə cəlb edilirdi. Bugünkü faizlər isə çox-çox aşağıdır. Ciddi addımlara ehtiyac var. Həmin araşdırmalar zamanı ortaya çıxan nəticə bundan ibarətdir ki, həyat səviyyəsi, eləcə də təhsil və mədəni səviyyənin inkişafı, məşğulluğun artması ağır cinayətlərin azalmasına çox müsbət təsir edir. Sivil, savadlı cəmiyyətlərdə fərdlər arasında münasibətlərdə aqressiya xeyli azalır, bu isə kriminogen duruma müsbət təsir göstərir. ABŞ praktikasından görürük ki, bəzi ştatlar ölüm cəzasını saxlayır. Müqayisə üçün qeyd edək ki, afroamerikalılar ABŞ əhalisinin 12 faizini təşkil etsə də, cinayət göstəricilərində onların faizi 70-ə yaxındır. Bu onu göstərir ki, kriminogen vəziyyət əhalinin sosial rifahı ilə sıx bağlıdır. Gəlirik yenə bayaq dediyim məsələyə – ağır cəza hər zaman öz çəkindiricilik funksiyasını qoruyur. Bəzi araşdırmalar göstərir ki, 1 ölüm hökmünün icrası 18

nəfəri qəsdən adam öldürmədən çəkindirir. Ancaq tendensiyanı bütün ölkələrdə müşahidə etmək mümkün deyil. Çünki hər ölkədə mentalıq fərqlidir. Cinayət statistikasında ən axırıncı yerlərdən birini tutan Yaponiya ölüm hökmünü saxlayıb, baxmayaraq ki, Yaponiyada qəsdən adam öldürmənin faizi cüzdür. Səbəb yaponların milli ənənələrində ölüm cəzasının olmasıdır. Eləcə də bir sıra ərəb ölkələrində cinayət faizi çox aşağıdır. Ancaq onlar ölüm hökmünü ləğv etməzlər. Çünki belə cəza şəriət qanunlarında var. Göründüyü kimi, ölüm hökmünün saxlanmasının cinayətkarlığa konkret təsiri ilə bağlı hər hansı ümumi mülahizələr irəli sürmək mümkün deyil. Mentalitet, zaman içərisindəki ictimai proseslər buna çox ciddi təsir edən faktorlardandır.

Azərbaycan Respublikasının “Penitensiar müəssisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin sosial adaptasiyası haqqında” Qanuna əsasən cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslər üzərində hansı tədbirlər həyata keçirmək lazım olduğu konkret müəyyən edilmişdir. Belə ki, Qanunun 6-cı maddəsinə əsasən, cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin sosial adaptasiyası məqsədlə həyata keçirilən tədbirlər aşağıdakılardır: cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxsləri qeydiyyatla almaq, onlarla hazırlıq işlərini aparmaq; sosial adaptasiya mərkəzləri yaratmaq; daimi yaşayış sahəsi olmayan şəxsləri bu Qanunla müəyyən olunmuş müddətdə müvəqqəti yaşayış yeri ilə təmin etmək; cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin peşə hazırlığı işinin təşkili, onların işlə, tibbi və sosial yardımla təmin edilməsi sahəsində müvafiq tədbirləri həyata keçirmək; təhsil almalarına şərait yaratmaq; şəxsiyyətini təsdiq edən və digər lazımı sənədlərlə təmin etmək; cəza çəkməkdən azad edilmiş və sosial adaptasiyaya ehtiyacı olan şəxslərə birdəfəlik pul müavinəti vermək; cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərə hüquqi, psixoloji və informasiya yardımı göstərmək. Bu tədbirlər aydın şəkildə göstərilərsə də, hətta onun icrası üçün Nazirlər Kabineti tərəfindən addımlar atılaraq qərar qəbul edilsə də, praktikada ona real olaraq əməl edilmə halları olduqca aşağıdır. Nazirlər Kabinetinin 17 oktyabr 2017-ci il tarixli 434 nömrəli Qərarına əsasən, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Müdafiə

Fondunun nəzdində Penitensiar müəssisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslər üçün Sosial Adaptasiya Mərkəzi yaradılıb.

Bu kimi hallarda təbii ki, nəticə olaraq şəxsin yenidən cinayət törətməsinə şərait yaradır. Bundan əlavə Qanunun digər maddəsində, Sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin peşə hazırlığı işinin təşkili, onların işlə təmin edilməsi sahəsində (o cümlədən kvota üzrə iş yerlərini müəyyən etməklə) tədbirlərinin keçirilməsi qeyd olunmuşdur. Həmin tədbirlər “sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən vətəndaşlar üçün kvota tətbiq edilməsi Qaydası”nın və “Kvota şamil edilməyən müəssisələrin Siyahısının təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 22 noyabr 2005-ci il tarixli Qərarında qeyd edilmişdir. Qərarla işə düzəlməkdə çətinlik çəkən və sosial müdafiəyə ehtiyacı olan şəxslərin siyasində cəzacəkmə müəssisəsindən azad edilmiş şəxslər də qeyd edilmişdir. Kvota şamil edilməyən müəssisələr istisna olmaqla, mülkiyyətindən və təşkilati-hüquqi formasından asılı olmayaraq, bütün idarə, müəssisə və təşkilatlarda sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən vətəndaşların məşğulluğunu təmin etmək üçün kvota tətbiq edilir. Kvota tətbiq edilməyən müəssisələr isə dövlət orqanları; Mərkəzi və yerli seçkilər orqanları (seçki yolu ilə tutulmayan vəzifələr istisna olmaqla); elm və ali təhsil müəssisələri (elmi və elmi-pedaqoji fəaliyyətlə bağlı müsabiqə yolu ilə tutulmayan vəzifələr istisna olmaqla); işçilərinin orta illik siyahı sayı 25 nəfərdən az olan müəssisələr; Hərbi qurumların, hüquq mühafizə, *dövlət təhlükəsizliyi, xarici kəşfiyyat* və prokurorluq orqanlarının tabeliyində olan dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən struktur bölmələri, penitensiar müəssisələr və istintaq təcridxanaları. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, qərar üzrə kvotaya əməl etməməyə görə İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 194-cü maddəsi ilə məsuliyyət də, müəyyən edilmişdir.

Türkiyə Respublikasının “Denetimli Serbestlik Hizmetleri” Qanununda və “İşçi” Qanununda əlavə olaraq cəzacəkmə müəssisəsindən azad edilən şəxslərə iş qurmaq, təsərrüfatla məşğul olmaq

üçün aşağı faizlər kreditlərin verilməsi də müəyyən edilmişdir. Bu fəaliyyət Ədliyyə Nazirliyinə bağlı qurumlar tərəfindən həyata keçirilir və öz uğurlu nəticəsini göstərir. Buna ən yaxşı nümunə Türkiyənin Samsun şəhərində keçmiş məhkumun dövlətdən aldığı bu cür yardımla əl sənətləri və kiçik hədiyyələr kursuna yazılması və sonra da kiçik bizneslə məşğul olaraq işi genişləndirməsini və öz yanında əlavə 20 keçmiş məhkumu da işlətməsini, eyni zamanda bir çoxunun heyvandarlıq və başqa sahələrdə uğurlar qazanmasını göstərə bilərik. Türkiyədə bu cür nümunələr son dövrlərdə kifayət qədər çoxdur. Bütün bu addımlar məhkumların sosial problemlərinin həlli və cinayətkar meyillərinin azaldılmasına müsbət töhfə verir.

Məqalədə müzakirə edilən digər bir məsələ cəzazının eyni zamanda digər şəxsləri də cinayətdən çəkirmək məqsədinin vacibliyidir. Cinayət törətmiş şəxslərə verilən cəzaların ictimaiyyət tərəfindən bilinməsi, müxtəlif kriminal veriliş və xəbərlər vasitəsilə çatdırılması təbii ki, bu mənada öz təsirini göstərsə də, həllədiçi effekti bir o qə-

dərdə çox deyil. Kriminoloq Sülhi Dönməzər bəzi hallarda mediada hər gün şiddətlə bağlı cinayətlərin olmasının verilməsi, yaxud narkotik vasitələrin barəsində həddindən artıq informasiyanın verilməsini bir qrup insanlara mənfi təsir etdiyini, əks effektlə onların gözündə baş verən hadisələri daha da adiləşdiyini qeyd edir. Lakin mediada ağır cinayət törədənlərə verilən cəzaların çəkildiyi yerlərdən xəbərlərin hazırlanması və məhkumların qarşılaşdıqları çətinlikləri birbaşa insanların gözündə canlandırılması düşünürəm ki, effektiv olacaqdır. İnsan, ümumiyyətlə, gözü ilə görmədiyi nəyisə təsəvvür etməkdə və mahiyyətini dərk etməkdə hər zaman çətinlik çəkmişdir. Onun təsəvvürlərini daha da aydınlaşdırmaq və birbaşa olaraq bu haqda tərbiyələndirici video reportajlar, məhkumların öz ifadələri ilə qarşılaşdıqları çətinliklər və eyni zamanda məhkum olunan şəxslərin yaxın və doğmalarının hüznələrinin aydın şəkildə canlandırılması cəzanın məhz bu məqsədinə xidmət edəcək və digər şəxsləri cinayət törətməkdən biraz da çəkindirəcəkdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası;
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi;
3. Azərbaycan Respublikasının Cəzaların İcrası Məcəlləsi;
4. Azərbaycan Respublikası Cinayət Məcəlləsinin Kommentariyası;
5. Türkiyə Respublikasının Cinayət Məcəlləsi;
6. "Penitensiar müəssisələrdə cəza çəkməkdən azad edilmiş şəxslərin sosial adaptasiyası haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu - 31 may 2007-ci il;
7. "Sosial müdafiəyə xüsusi ehtiyacı olan və işə düzəlməkdə çətinlik çəkən vətəndaşlar üçün kvota təbiiq edilməsi Qaydası-nın və Kvota şamil edilməyən müəssisələrin Siyahısı-nın təsdiq edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarı- 22 noyabr 2005-ci il;
8. Türkiyə Respublikasının "Denetimli Serbestlik Hizmetleri" Qanunu;
9. Türkiyə Respublikasının "İş" Qanunu;
10. "Cinayətkarlıq və Cəza"- h.e.d, professor İlham Rəhimov;
11. "Suçlar və Cəzalar Hakkında" - Cesare Beccaria (çev.Sami Selçuk), İmge Yay, İstanbul 2004;
12. Ceza Adaleti Açısından Hapis Cezası Ve Rehabilitasyon İlişkisi - Prof. Dr. Yasemin Işıktaç;
13. Hapis Cezalarının Ve Cezaevlerinin Tarihi Gelişimi - Mehmet Emin Artuk, Mehmet Emin Alşahin;
14. Cezalandırma Ve Toplumya Yeniden Kazandırma - Yrd. Doç. Dr. Pınar Bacaksiz;
15. Cezaevinden Çıkan Eski Hükümlülerin Yaşadıkları Sorunların İncelenmesi - Demet Karakartal;
16. Kriminoloji, İstanbul Üniversitesi yayınlarından - İstanbul Üniversitesi Ceza Hukuku Ord. Profesörü , Sulhi DÖNMEZER;

Эльнур Наджафов
Министерства внутренних дел Азербайджанской Республики
«Уголовное право» Академии полиции
преподаватель кафедры

МОЖНО ЛИ ПРЕДОТВРАТИТЬ СОВЕРШЕНИЕ ЗАКЛЮЧЕННЫМИ И ДРУГИМИ ЛИЦАМИ НОВОГО ПРЕСТУПЛЕНИЯ?

РЕЗЮМЕ

Подводя итог, хотелось бы отметить, что для достижения целей наказания наряду с воспитательной работой необходимо упорядочить ряд процессов, особый подход к лицам во время отбывания наказания и привитие им некоторых навыков и профессий, а также ведь работа с бывшими осужденными после освобождения из исправительного учреждения должна быть не формальной, а реальной, а финансовая поддержка государства, которая поможет им остаться в живых, поможет предотвратить их повторное совершение преступлений. Также при определении типа исправительного учреждения, в котором правонарушители будут приговорены к лишению свободы на определенный срок, учитываются категория и тяжесть преступления, а также личность лица, совершившего преступление, и способ его содержания. учитываются характеристики других людей, его взгляды на жизнь, мотив совершенного им преступления, если он определен, то это может предотвратить криминализацию осужденного в период тюремной жизни. Общественно-политический прогресс, формирование образа мышления, просвещение, пропаганда, улучшение социально-экономического положения, повышение уровня благосостояния народа незаменимы как профилактика в предотвращении совершения новых преступлений другими людьми. Кроме того, ведется подготовка масштабных фильмов и программ, отражающих негативное влияние людей, осужденных за преступления, сожаление, которое они испытывают впоследствии, и негативное влияние их преступлений на их семьи, родственников и окружающих людей, а также использование власти. социальных сетей в этом направлении, также поможет людям совершать преступления, может помочь ему представить себе негативные последствия и удержать его от преступления.

Ключевые слова: жертва, преступник, наказание, права, состояние

Elnur NAJAFOV
of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Azerbaijan
"Criminal Law" of the Police Academy
teacher of the department

IS IT POSSIBLE TO PREVENT THE COMMISSION OF A NEW CRIME BY PRISONERS AND OTHERS?

SUMMARY

Summarizing, I would like to note that in order to achieve the goals of the punishment, a number of processes should be put in order, a special approach to individuals during the punishment and inculcation of some skills and profession along with educational work, as well as the work with ex-convicts after release from the penal institution should not be formal, but real, and having the financial support of the state to help them stay alive will help prevent them from committing crimes again. Also, in the process of determining the type of penal institution where offenders will be sentenced to imprisonment for a certain period of time, the category and severity of the crime, along with the identity of the person who committed the crime, and how he is characterized by other people, his outlook on life, and the motive of the crime he committed, are taken into account. if it is determined, it can prevent convicts from becoming criminalized during their prison life. Public political progress, the formation of a way of thinking, education, propaganda, improving the social economic situation, increasing the level of people's well-being are irreplaceable as prevention in preventing the commission of new crimes by other people. In addition, the preparation of large-scale films and programs reflecting the negative impact of people convicted of crimes, the regret they experience later and the negative impact of their crimes on their families, relatives and people around them, and the use of the power of social media in this direction, will also help people to commit crimes. can help him imagine the negative consequences and deter him from crime.

Keywords: victim, criminal, punishment, law, state